

Metsavendlus

Tööleht

Ülesanne I

Vabakirjutamine: Kes olid metsavennad? Kuidas hinnata metsavendade tegevuse tähtsust?

Kirjutage 2 minuti jooksul paberile märksõnad, mis teil kahe esitatud küsimusega seostuvad.

Ülesanne II

Mõiste- ehk definitsioonikaardi täitmine. Käsitletavaks mõisteks on metsavendlus. Vastake allikate põhjal järgnevatele küsimustele:

1. Kes olid metsavennad?
2. Mis olid inimeste metsamineku põhjused?
3. Näiteid metsavendade tegevusest.

Kasutatud allikad:

Ants Pikkurm. *...ja kolhoos sai. Mälestused 1940–1952.*
 Viljo Anslan. *Kahe eesti noormehe, saksa sõduri saatusest. 1944-....*
 Edgar Ranister. *Mälestusi metsavendade elust 1940ndail aastail.*
 Tõnu Leis. *Metsavennast isa, Arved Leisi kadumine. 1940–1950.*
 Eldor Traks. *Metsavennad.*

Allikad (1. rühmaliige)

Allikas A: Viljo Anslani lapsepõlvemälestus kahe metsavenna varjamisest kodutalus

Talu asus metsade taga, soosaarel, Klooga järvest lõunasse ja tema peidetuse tõttu teda õieti nagu ei leitudki. Kuid põgenikke ja väejooksikuid käis sealt läbi mitmeid ja metsavennad võtsid põllust kartuleid. Metsavendadest kõneldi tollal mitte just väga halvas toonis, sest elu oli inimestele tõestanud, et sellesse seisusesse võis sattuda igaüks alates vanaemast, vanaisast, meeste naistest, naiste meestest ja lõpetades nende lastega. Mets oli poliitiline varjupaik. Aga kes olid siis rahvavaenlased? Eks ikka need, kes ei soovinud sõidida ühelgi poolel, taanduda Moskvasse ega Berliini, suurriikide kaalutlustel kodukohti maha jätta või lasta end Siberisse küüditada. Mets oli oma kodumaale allesjäämise vorm. Mets oli vaesemehe kasukas, mets oli peavari.

Kaks eesti sõdurit (saksa vormis), ilmusid meie õuele palaval päikeselisel päeval ja jõid ahnelt kaevust jäist vett. Mäletan, et neid keelati, nemad aga ei kuulunud, et nagunii on mõne päeva pärast lõpp. Nad kandsid vintpüsse õlal nagu roikaid ja ütlustmööda polnud nõus oma maad enamlastele andma. Peremees (vanaema vend) ütles neile, et nemad ajalugu teha ei jaksa, neid on vaid kaks. Nad olid elama asunud meie laudapealse heintesse. Nädal või paar, mis nad seal elasid, siis hakkas neil eluisu tagasi tulema, nad lasid oma püssid soosse ära viia lastel ja oma riided mustaks värvida naistel. See õnnestuski. Siis töötasid nad nädalapäevad sulastena. Ühel päeval olingi tunnistajaks, kuidas üks enamlaste jalaväerügement üle kõrrepõllu kange hurraaga meie talu vallutas. Nad sorkisid kõik heinad ja põhukuhjad pikkade püssitikkudega läbi. Läbiotsijad olid lakas poiste kottidele peale sattunud. Vaielda polnud mõtet. Kuid noormehed polnud sugugi peidetud, vaid hangusid samal ajal heinu, kui korv heintest tühjaks sai, kamandati neil käed üles. Väesalga ülem, keegi vuntsidega major, kuulas suurte raskustega posid üle, sest need ei osanud saksa ega vene keelt ja enamlased ei osanud eesti keelt. Peremees aitas purssida, et poisid ei ole mingid SS-sead vaid kogu leegion ja muu eestlastest koosseis oli lihtsalt automaatselt SS-lasteks pandud, tahad või ei taha. Major ütles poistele, et nad

võivad koju minna ja on vabad. Ta andis neile mingi paberile kirjutatud tõendi kaasa. Poisid olid õnnega koos ja lahkudes jäi kaup nii: kui kohale jõutakse (posid olid pärit Lõuna-Eestist), tullakse tagasi kottide järele. Kui kottidele järele ei tulda, on see teateks, et on elust lahkutud. Metsatalus oodati neid aastaid. Nad ei tulnud tagasi. Ma ei tea, mida kirjutas major paberile.

Allikas B: Ants Pikknurme mälestus end metsas varjanud tädist

Arreteeriti meie kolhoosi liige Karl Pikat süüdistatuna metsameestega sidemete pidamises. Tema naine Elmeriise jooksis metsa, kus leidis endale eluaseme metsameeste punkris. Seal varjas end ka minu tädi Valiide oma noorima poja Andrega. Saabus 1950. aasta. Külmal jaanuarikuu õhtul toodi mulle ja isale käsk otsekohe vallamajja tulla. Läksime. vallamaja hoovis seisis veoauto. Meid isaga käsutati kohe auto kasti. Seal olid veel Rennel Diedrch ja tema naine Matra. Peale nende veel 4–5 sõdurit. Algas sõit Jõhvi. Auto tagaosas oli hunnik heinu. Kuna teekond Jõhvi talvise külmaga lahtises autokastis pole lõbusõit, tahtsin võtta sületäie heinu, et kabiini varju endale istet teha. Karmilt keelasid sõdurid heinte võtmise ning käskisid istuda sinnasamasse heinte peale. Iste polnud mugav, kuna heinte all tundusid olevat mingid mügarlikud asjad. Jõhvis sõitis auto miilitsa osakonna hoovi, tööaeg oli ammu lõppenud ja saime aru, et öö tuleb siinsamas mööda saata. Öösel tuli koridori keegi mees ja küsis nime. Ütlesin. „Tore kolhoosi esimees küll. Õde mängib metsas bandiiti, tema juhib kolhoosi“. Kui ta ära läks sosistas isa: „Vist on tädi Valiide kätte saadud, ta muidugi arvas, et Valiide on sinu õde“. Hommikul viidi meid ükshaaval kuuri taha, kuhu lume peale olid ritta seatud laibad. Jah, tädi oli seal. Ja Andre. Ja veel üks keskealine naine ning veel põlenud inimeste tundmatuseeni moondunud jäänuseid. Nüüd oli mulle selge, miks seda heinasületäit ei lubatud. Viimast korda sain oma tädiga kokku istudes tema peal.

Miks ta hukkus? Sellepärast, et vanem poeg, kes oleks pidanud minema armeesse aega teenima, andis järele „metsa“ kutsele. Sellepärast, et tütar, kes läks vennale süüa viima, koos vennaga kätte saadi, kohtu alla anti ja kaugele Venemaa sügavusse karistust kandma saadeti. Sellepärast, et laste kaotusest meeletehetele aetud ema ei leidnud enam elu mõtet. Sellepärast, et viimase side koduga katkestas ta isa Tiitus Pikhoffi äraviimine. Viidi ju isa tema asemel. Sellise murekoorma all murduvad tugevamadki. Ta ei usaldanud nõukogude võimu, ei uskunud, et tema võiks kodus edasi elada ja oodata, mil lapsed vabaduses on. See viis ta nii ohtlikule teele, „valge laeva“ ootamise teele.

Kuidas ta hukkus? Nende punker avastati, piirati ümber ja käsutati kõigil välja tulla. Kivi Hugo ei lubanud kellelgi väljuda ähvardades igauhe maha lasta, kes väljuda üritab. Punkri avadest visati sisse granaadid. Seesolnud bensiin plahvatas, punker süttis. Ellujäänud jooksid välja. Väljapääsu juures aga niideti automaaditulega kõik maha. Ellu jäi ainult Elmeriise Pikat, kellel olid jalad läbi lastud.

Allikad (2. rühmaliige)

Allikas C: Edgar Ranniste mälestused elust metsavennana

Tegime onni nii pool kilomeetrit talust eemale lepikusse. Kүүditamise elasime sel kombel igatahes üle. Tulin just rattaga Järvamaalt; kui Tapa jaamas oli mitu kүүditamisrongi koos. Inimesed nutsid ja karjusid, palusid juua. Rahvas oli väga masendunud ega julgenud lähedalegi minna. Siis tuli veel mobilisatsioon otsa. Mehed läksid nüüd metsa, nii et Uku küla all kogunes metsa nii kümnekond meest. Kord läksid mehed külla omaste juurde toitu tooma. Ainult üks mees läks eraldi. Tuli suur auto, sealt tuli maha suur hulk RO mehi ja komsomole. Võtsid siis Peipsi Jüri kinni (ta oli Oherpalu külast väiketalu pidaja) mobilisatsiooni eest metsas – sidusid ta samas okastraadiga puu külge kinni ja hakkasid märki laskma. Seni kuni mees kokku kukkus. Siis võtsid kinni ja pistsid haohunniku alla.

Varsti oli teine surnu ka. Oherpalus oli Otsa talu, RO tegi haarangu, otsis talu läbi. Leidis lausahtlist ei tea mis ajast sinna jäänud püssipadruni. Viisid vana peremehe sinnasamma teeristile ja lasid maha. Nüüd oli meil juba villand. Saatsime vallamajja kirja, et veel üks laip ja ... . Varsti lastigi valla TK esimees jalgratta seljast metsa vahel maha. Meie omadest seal kedagi polnud, ju oli mõni möödaminev seltskond. Vatku pool lasti maha abivallavanem, see oli punane, lubanud metsas redutavad Aaspere mehed üles anda, need ta maha lasidki.

Rohkem meie pool laskmisi polnud. Peagi olid sakslased kohal ja võisime metsast välja marssida. Tulime uhkelt, sini-must-valge ees, 27 meest rivis. Suuremad laskmised tulid meie kandis aga pärast kui olime juba Omakaitstes ja Tallinna juures kotti jäänud punaväelased pүүdsid üle Virumaa Narva poole trügida. Suurim lahing oli sügisel kui olime valves. Metsakülast tuli teade, et punavägi on seal, tapab, röövib ja vägistab. 1944. a veebruaris võeti meid saksa sõjaväkke, paigutati suurtükkidele. Kui rinne lagunes tulin ära koju, hakkasin end varjama. Algul olin metsas, siis kolisin koju keldrisse, see oli selline salajane, otse ämma voodi all. Aprilli lõpul vajus julgeolek ootamatult sisse. Vintsutasid naist, et kus mees, see lasi lõpuks jalga. Ämm oli voodihaige. Mina olin aga all keldris ja välja ei saanud. Kuulasin sealt alt ainult, kuidas nad plaani pidasid ning röövitud vara jagasid. Lõpuks tõstsin ühel ööl voodil üles ja hiilisin välja võssa. 1945. a sügisel tuli sama grupp veoautoga kohale ning hakkas järelejäänud majakraami peale laadima, väites, et see on kokkuröövitud. Nüüd avastasid nad ka luugi ja said aru, et seal on keegi peidus olnud. Siis hakkasid ämma, vana voodihaiget inimest peksma ja kägistasid ta lõpuks surnuks.

Paari päeva pärast leidis samas uus veretöö aset. Undla-Vohnja meeste grupp elas Ohepalu küla lähedal rabasaarel. Elati vaikselt ja kellelegi kallale ei kipunud. Üks juudas juhatas julgeoleku peale. Isegi jahimees ei hakka magavat jänest tapma, ajab ta une pealt üles, need lasid mehed aga une pealt maha ja põletasid laibad veel samasse telgiga ära.

Allikas D: Eldor Traksi mälestused kahest metsavennast

On soe juunikuu öö aastal 1949. Tänavu märtsis Eestis elajalik rahva küüditamine on tuhandeid eestlasi, peamiselt naisi ja lapsi ajanud metsadesse end varjama. Osa naisi väikeste lastega on küll end ametivõimudele juba üles andnud, kuid sellel südasuve kuul on rahvast metsades veel küllalt palju. Metsas on ka Elmar, kes Tallinnas pääses küüditamisest, kuid tänaseks on kuulutatud tagaotsitavaks. Elmari paarimees Enn on sama saatusega, ainult et ta on metsa pagenud otse kodust, kuhu talle püssimehed järele tulid. Küüditamisele kuulus kogu Elmari isapoolne perekond, kuid tegelikult küüditati ära ainult seitsmeteistkümne aastane õde. Küüditamise õhtul hoiatati Elmarit ja ta arvas, et ainult teda tahetakse arreteerida. Juba aprilli alul oli Elmar tulnud Tallinnast kodumetsa, siin teada saanud ka sellest, et nii ema kui kaks nooremat venda jagavad tema saatust. Kui aga ema ja seejärel ka vennad metsast välja läksid sai Elmar metsas kokku naaberküla poisi Ennuga. Ja nii on nad olid koos paar kuud. Tänu heade inimeste abile on neil kaasas toit nädalaks aga värske kala, mida võimaluse korral õngitseda jõest, oleks ikkagi toidu vahelduseks. Mõlemal mehel on seljas üsna suur seljakott ja Elmaril veel käes väike valge riidest kotike kanamunadega, mis ema lahkumishetkel kätte andis. Välditakse taluhoonete vahetut lähedust, sest metsas varjajatel ei ole vaja ei liigseid silmi ega kõrvu.

Lõpuks sõidab Enn Lõuna-Eestisse oma sugulaste juurde, kuid tuleb järgneval aastal jälle oma kodukohta. Muidugi teeb ta seda salaja, kuid ometi reedetakse tema tulek julgeolekuorganitele. Tagajärjeks on Ennu kinnivõtmine koos kõigi sellele järgnevaga. On ju seda teed käinud kümned tuhanded eestlased. Karistus 25+5+5 on igale poliitvangile kindlustatud. Ja kui Elmar arreteeritakse 1951. a 15. juunil Jõhvist, lisatakse tema juurdlusmaterjalidele väike õiend. Õiendil on kirjas, et Enn on surnud kusagil Siberi sunnitöölaagris 5. mail 1951. a kopsupõletikku. Elmar tuleb Vorkuta erirežiimi laagrist tagasi 1958. a suvel ja ajapikku külastab kõiki neid kohti, kus nad üheksa aastat tagasi Ennuga end varjasid.

Allikad (3. rühmaliige)

Allikas E: Tõnu Leisi jutustus metsavennast isa kadumisest

Minu isa Alfred Leis võttis osa Eesti Vabadussõjast koolipoisina. Hiljem jäigi teenima Eesti Vabariigi sõjaväkke. Kommunistliku okupatsiooni algus tabaski teda teenistuse ajal Võrus. Kui algas sõda, käsutati kõik Võru eestlastest sõjaväelased Pihkva poole marssima. Isa lõi aga kusagil Pihkva lähistel Venemaale minejatest lahku ja tuli tagasi Võrru. Saksa ajal teenis Võrus, kas omakaitstes või politseipataljonis. Mäletan, et ta kandis Saksa sõjaväe rohekat sõjaväevormi. 1944. a kevadel saadeti Võrust ära, kuhugi Peipsi äärde, Eestimaa kaitseks. Kui aga saabus taas kommunistlik okupatsioon, ei jäänud tal muud üle kui hakata metsavennaks. Arvatavasti ta langes NKVD kätte, kas 1949 või 1950, sest siis algas minu ema vedamine NKVD ülekuulamistele Võrus. Küll võeti teda ülekuulamistele otse tööjuurest, küll kodunt. Ühel viimastest ülekuulamistest teatati talle, et teie mees ei ole enam elavate kirjas. Tema küsimustele, et mis, kus või millal, vastust ei antud. Kui mina peale kooli lõppu tahtsin veel kuhugi kooli edasi minna, siis nõuti alati tõendit isa kohta. Ema käis ja tol ajal nii Võru kui Tallinna NKVD-st küsimas, et andke siis isa surma kohta tõend, igalt poolt saadeti ta aga välja ja mingit tõendit pole meile tänaseni antud.

Allikas F: Ants Pikknurme mälestused kokkupuudetest metsavendadega

Kui Nõukogude armee oli saksa okupatsiooniväed meie kodumaalt välja kihutanud, jäi rahva kätte hulgaliselt taganevate väeosade poolt mahaloobitud relvi ning laskemoona. Seda võimalust endale tulirelva hankimiseks kasutasid agaralt ära end Tudulinna lähikonna metsades varjavad okupatsiooniaegsed ülemusekesed, mobilisatsioonist kõrvalehoidnud noormehed, hulkuritest poisid ja paraku ka romantikat otsivad neiud. Ka keskealisi naisi, kes tundsid hirmu uute võimalike küüditamiste ees, varjasid end metsades. Kõik need üldnimega „metsavennad“ moodustasid kolhoosidele tülika naabruse. Et oma ummikusse jooksnud elukest alal hoida, oli vaja toitu ja kehakatet, suuri metsi enda peitmiseks, kuid ka sidemeid välisilmaga. Alutaguse laaned pakkusid suurepäraseid peiduurkaid, üksikult asetsevad metsatalud aga hädavajalikku vaheldust punkrielule. Toitu ja riideid hangiti kauplusi röövides, kuid ei põlatud ära ka vanainimestelt nende siga või mullikat minema viia. Röövijad jätsid reeglina maha ähvarduse: kui kaebama lähete, saate kuuli! Et ähvardus paljalt suusoojaks öeldud polnud, seda võisid oma nahal kogeda Uuru peremees Karl Hinno koos naisega, Kärdi popsikohal elavad vanakesed, „Koit“ kolhoosi esimees August Alla ja rida teisi, kes kõik külmavereliselt mõrvati nende endi kodudes. Kuid teatamata jätmine loeti metsameeste mahitamiseks, nende kaasaaitamiseks.

Nagu vähe oleks olnud igapäevastest leivamuredest. Nüüd lisandus sellele veel teine probleem: kuidas elada, et üldse elama jääda? Hirm ja õudus selle suhtes, mis seostus väljasaatmisega ja teiselt poolt absoluutne kaitsetus inimnäo kaotanud

bandiitide ees. Meenub 1949. a üks suvine pühapäeva hommik kui meie koju tormas ootamatult end varjav naabripoiss Pikkoja Mati. Käes oli tal 9mm kaliibriline sõjaväepüstol ja nähtavasti enda turgutamiseks oli ta tarvitanud puskarit, sest lõhnas tugevalt „metsakohina“ järele. Mind sundis ta vaikselt oma toas istuma, minu isa aga lubas otsekohe teise ilma saata kui ta ei jäta jõlkumist vallamaja vahet. Temal jätkuvat küll padruneid, et selline vanamees vagaseks teha. Ei mina ega isa mõelnudki taolist „küllastust“ enda teada jätta.

Ei kulunud palju aega kui sattusin kokku sama Mati ja temaga kaasas oleva mulle tundmatu mehega. Väga selgelt öeldi mulle, et nendele ei meeldi kui ma käin (kolhoosi esimehe ülesannetes) metsataludes inimestele tööülesandeid andmas. Inimesed teadvat ise, mida neil on tarvis teha. Jumalagajätuks lisati: kui ma sõna ei kuula, on nad mul järel nagu pantrid. Ärgu ma unustagu, olen neil pidevalt sihikul. Olin vaevalt koju jõudnud kui meie maja õue vuras „Villis“ valla parteisekretäri ja kolme erariides mehega. Kus ma käisin? Keda metsas kohtasin? Millest räägiti? Tähendab, nad olid metsas varitsemas, kuid neljakesi ei julgenud kahte bandiiti kahjutuks teha. Mina aga pean julgema siin elada, töötada, liikuda kõigil teedel. Kui odav on minu elu, et seda võidakse nii söödana kasutada. Muretsesin endale jahipüssi. Laadisin jämedate haavlitega ja hoidsin öösel enda lähedal.

Elu näitas, et metsameestel polnud lusti olla tagaetava olukorras. Nad otsustasid ise tegutseda. Kalju Lepasaar ja Ants Hinno astusid päise päeva ajal minu kodu uksest sisse. Mina olin kolhoosis, ema ja naine pisitütrega kodus. Mõlemal mehel olid automaadid ning nendega naisi ähvardades röövisid pesu, voodiriideid ja toiduaineid. Ka minu jahipüssi kulus neile ära. Hetk nõu peetud, mis naistega teha, ning otsustatud et enne toovad minu ära, eks siis vaata, mis edasi saab. Laanemets Alfredi käest võeti hobune ja sõideti kolhoosi minu järele.

Pahaaimamatult tegime kontoris tööd. Meil oli külaline, julgeolekus töötav Olev Oja. Tema oligi esimene, kes nägi, kuidas üks lahti lükati ja laskevalmis automaadiga Rinno Ants tупpa astus. Sekundi möödudes oli Oja püstoli haaranud ja tulistas. Mõõda, kuid sellest piisas, et bandiiti, kes vastuhakku ei osanud karta, hirmutada. Viimane jooksis välja ning teel oodanud Lepasaarega hüppasid vankrisse ja kihutasid minema. Sellest päevast asus minu kodus pidevalt neljast sõdurist kaitsesalk. Mulle anti taskurelv. Vastutasuks kodusele turvalisusele oodati julgeolekus minult nüüd hoopis aktiivsemat tegutsemist metsameeste jälitamisel. Nõudlikkus muutus ajuti nii kategooriliseks, et sellest paistis läbi süüdistus: miks sa nii vähe näed ja tead? Elad metsade keskel, bandiitide pesitsemiskohtade naabruses aga midagi ei näe. Kui uue juhatuse valimise koosoleku aeg kätte jõudis, keeldusin kategooriliselt minu kandidatuuri ülesseadmisest kolhoosi esimehe kohale. Kiiresti tuli leida rahulikum elu- ja töökoht.

Ülesanne III

Sõnastage skeemi põhjal oma definitsioon. Definitsioon peab sisaldama mõiste kategooriat, selle omadusi/iseloomulikke jooni ja konkreetseid näiteid.

Ülesanne IV

Kodutöö: arutluse kirjutamine teemal: Metsavennad – bandiidid või vastupanuvõitlejad?

Arutluse kirjutamisel kasutage abiks oma tunnitööd.

Mõiste/definitsioonikaardi skeem

